

Зовнішня політика та міжнародне становище України у 2014 році – очима експертів

Частина 3. Імперативи інтеграції

(Частини 1 і 2 – у №№1; 2 за 2015 р.)

Україна, як і будь-яка інша держава, незалежно від могутності (ВВП загально-го, на душу населення тощо), розмірів території та інших параметрів, у сучасному глобалізованому світі є об'єктом зовнішніх впливів (рис. 1). Інша справа, що ці впливи можуть як стимулювати її розвиток, так і стати йому на заваді. Взаємозалежність повинна була б допомагати нейтралізувати негативні впливи, однак це відбувається далеко не завжди, особливо якщо вона є асиметричною. Європейська та євроатлантична інтеграція для нас дійсно є імперативами,

Рис. 1

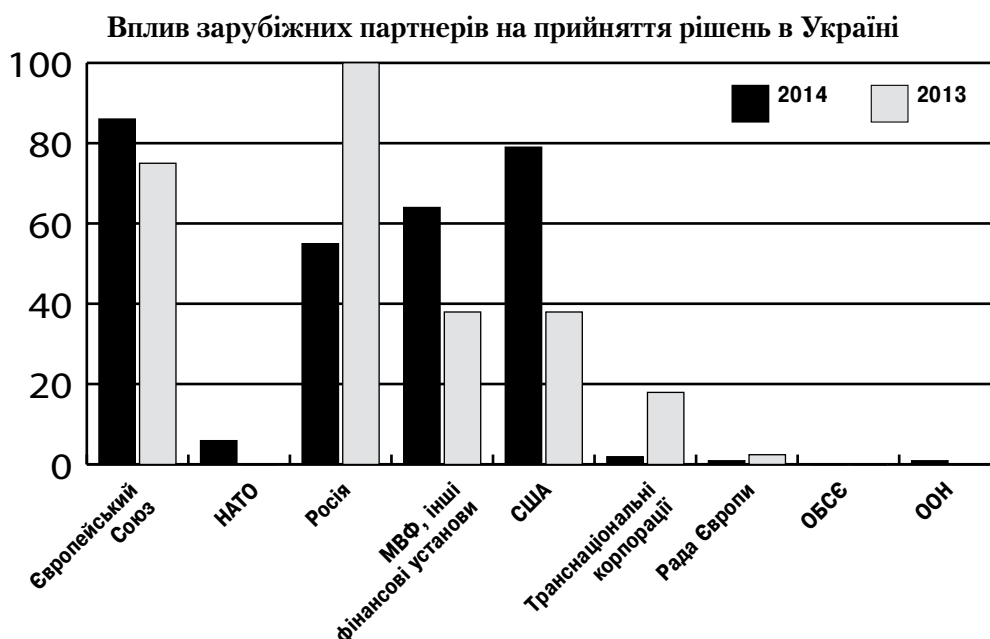

Рис. 2

Чи відповідає національним інтересам України вступ до Європейського Союзу?

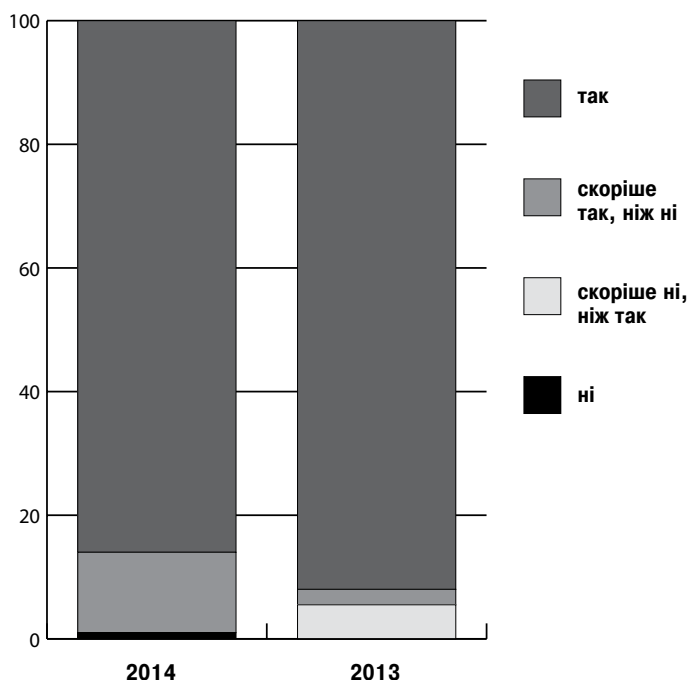
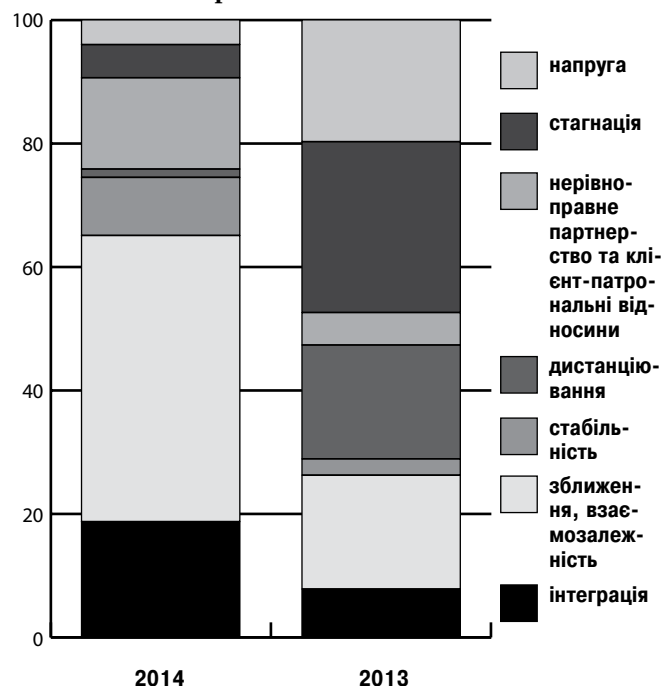

Рис. 3

Характеристики якісного стану відносин України з Європейським Союзом

оскільки неінтегрована Україна постала в очах Росії легкою здобиччю.¹ Звернення до головних зовнішньополітичних цілей Києва також приводить до висновку, що досягнути їх без інтеграції неможливо.²

Європейський Союз, після усунення від влади В. Януковича, пішов на підписання 21 березня 2014 р. з урядом України політичної частини Угоди про асоціацію. За часів Януковича Брюссель категорично відкидав пропозицію донецького Києва відокремити політичний блок від економічного, оскільки небезпідставно вважав, що максимум потрібного президентові та його клептократичній кліці — це економічна угода, що має відкрити їм доступ до дешевих кредитів МВФ, а до демократизації, прописаної в політичному блоці, ніколи руки не дійдуть. Визнаючи європейські прагнення України та вітаючи її європейський вибір, втілений у «Революції гідності», ЄС підтвердив відданість ідеї політичної асоціації та економічної інтеграції України з Європейським Союзом на основі поваги до спільних цінностей та їхнього ефективного просування. Угоду про асоціацію між ЄС та нашою країною в цілому підписано 27 червня главами держав або урядів країн Європейського Союзу та новообраним президентом П. Порошенком у Брюсселі,³ що було проявом довіри європейської спільноти новій владі України. Угоду про асоціацію 16 вересня одночасно ратифіковано Верховною Радою та Європейським парламентом. Однак встановлення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ЗВТ) було відтерміновано до 31 грудня 2015 року. Це відбулося, з одного боку, тому що Москва шантажувала Брюссель запровадженням торговельної блокади України, а

лі³, що було проявом довіри європейської спільноти новій владі України. Угоду про асоціацію 16 вересня одночасно ратифіковано Верховною Радою та Європейським парламентом. Однак встановлення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ЗВТ) було відтерміновано до 31 грудня 2015 року. Це відбулося, з одного боку, тому що Москва шантажувала Брюссель запровадженням торговельної блокади України, а

³ http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2014/2014_06_27_01_uk.htm

Рис. 5

Характеристики перешкод інтеграції України до Європи

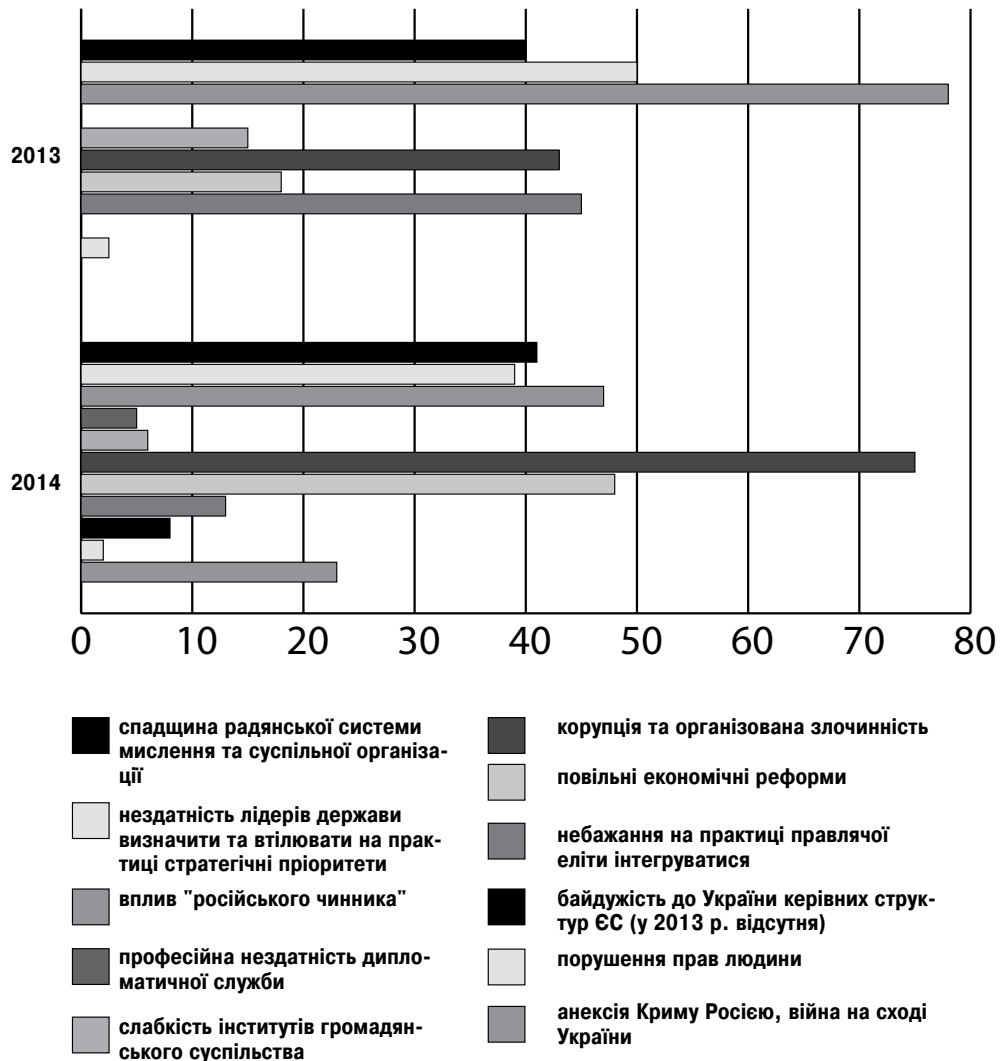
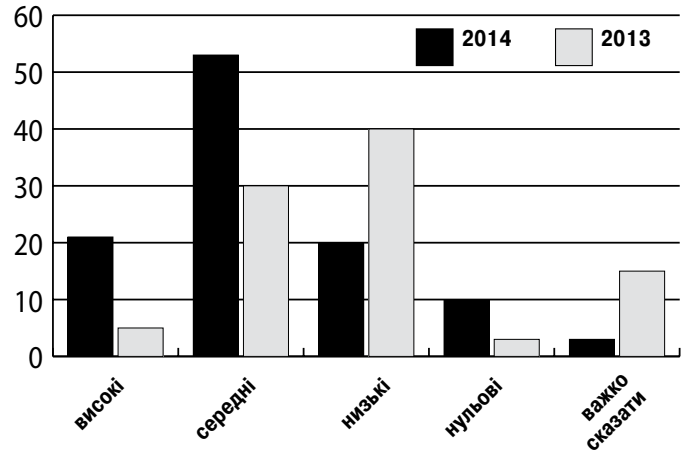

Рис. 4

Шанси України на успішну реалізацію Угоди про асоціацію з ЄС у наступному році

¹ Див. О. Потехін Президент проти нації – 2010-2013. Ч. 1. Партнери, союзники... вороги?.. – Зовнішні справи. – 2014. – №11. – С. 28-33.

² О. Потехін Зовнішня політика та міжнародне становище України у 2014 році – очима експертів. Ч. 2. Друзі пізнаються в біді, чи не так? – Зовнішні справи. – 2015. – №2. – С. 51 (рис. 14).

Рис. 6

Характеристики ефективності забезпечення реалізації курсу України на європейську інтеграцію за окремими параметрами

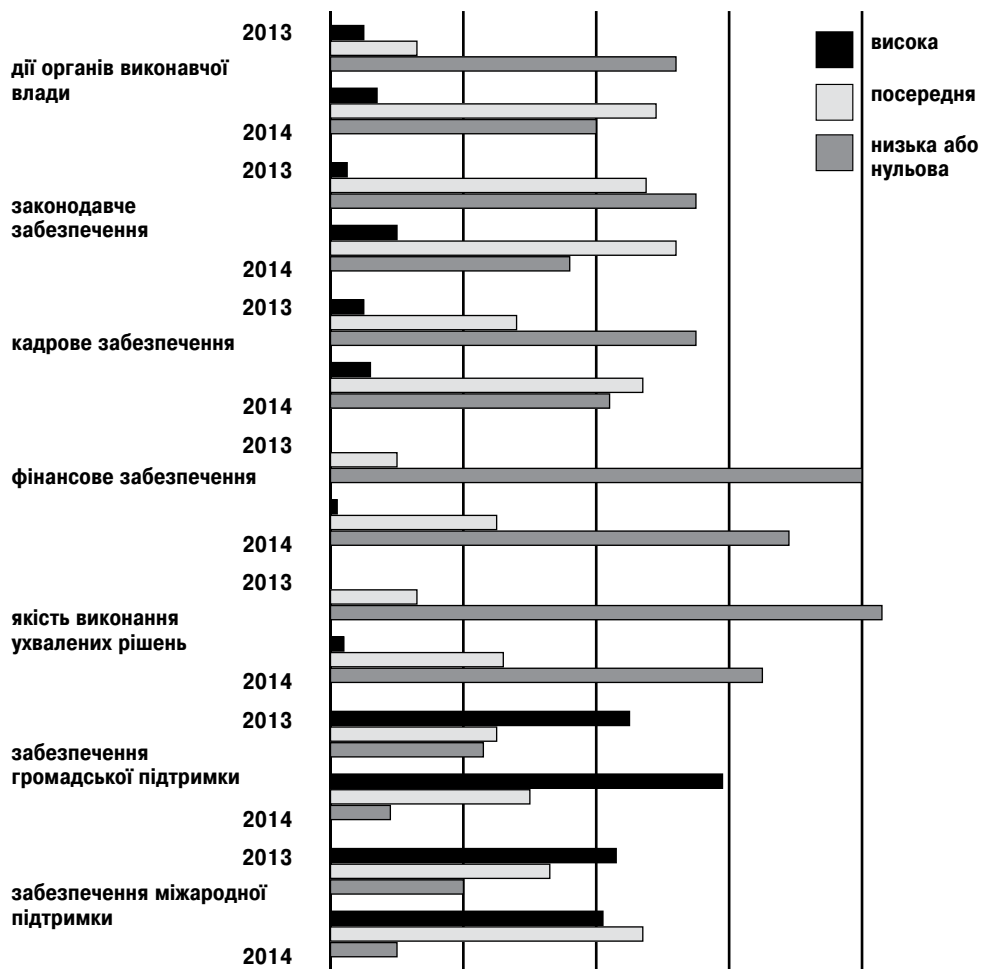
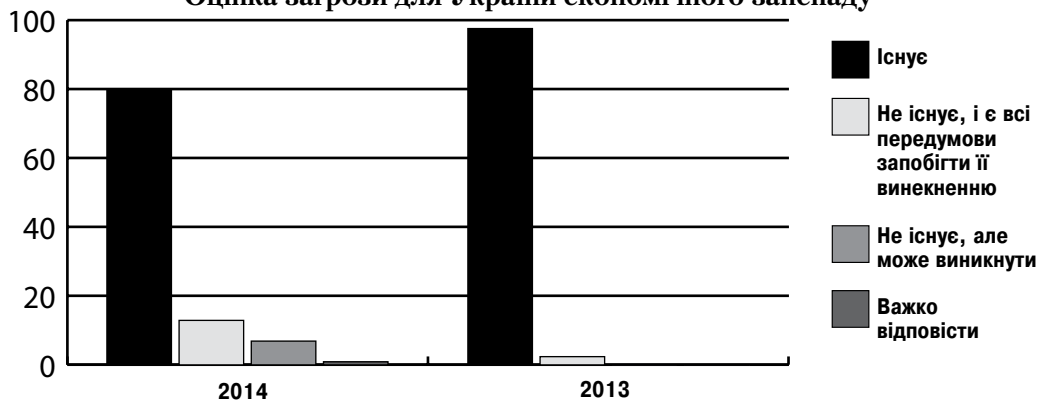

Рис. 7

Оцінка загрози для України економічного занепаду

європейці не мали бажання перебирати на себе подолання наслідків такого розвитку подій. З іншого боку, Київ готовий був прислухатися до тих вітчизняних виробників, які пророкували

обвал деяких галузей економіки в разі негайного приєднання до ЗВТ (улюблений аргумент Азарова і К, яким пояснювався зрив підписання угоди у Вільнюсі в листопаді 2013 р.). Водночас для

підтримки українських експортерів ЄС продовжив час дії автономних торговельних преференцій до того ж самого терміну. Розвиток відносин України з Євросоюзом протягом року тривав,

що показали експертні оцінки, – близько 65% респондентів охарактеризували цей процес як зближення, взаємозалежність і навіть інтеграцію (рис. 2).

Події 2014 р. засвідчили, що успіх нашої країни на шляху до ЄС залежатиме вже не від уміння українських можновладців і дипломатів переконувати європейців у серйозності взятих зобов'язань, а у здатності здійснити кардинальні реформи, виконати так звані *acquis communautaire* ЄС, від реальних кроків, яких Брюссель усе ще очікує від Києва. При цьому експертне співтовариство впевнене, що альтернативи курсу на вступ до Євросоюзу немає (рис. 3). Приблизно три чверті експертів досить оптимістично оцінили шанси України на успішну реалізацію положень Угоди про асоціацію з ЄС у 2015 р. (рис. 4), тобто вважали, що Києву вдасться надолужити згаяне у 2014 році. Цей оптимізм базувався на результатах виборів до Верховної Ради, у якій у грудні сформувалася проєвропейська більшість, перепризначенні на посаду прем'єр-міністра А. Яценюка та його взаєморозумінні в питаннях європейської інтеграції з президентом⁴.

Серед названих експертами перешкод на шляху європейської інтеграції України (рис. 5) абсолютна першість віддана корупції та організованій злочинності – 75%, що відображає розуміння неможливості рухатися до Європи без реалізації принципу верховенства права – з нереформованими судом,

⁴ Див. О. Потемкін *Зовнішня політика та міжнародне становище України у 2014 році – очима експертів. Ч. 1. Набуття суб'єктності за часів Революції та війни. – Зовнішні справи. – 2015. – №1. – С. 40-41 (рис. 8-10).*

прокуратурою, всією системою правоохоронних органів тощо. Вагомими негативними чинниками, на які вказали близько половини респондентів, є також повільні економічні реформи та вплив Росії (анексія Криму, війна на сході України). Згадаймо неодноразово повторювану протягом року мантру — «війна не є виправданням гальмування реформ» за відсутності відповідних дій. Показово, що близько 40% опитаних вказують на нездолану спадщину радянської системи мислення та суспільної організації, нездатність лідерів держави визначити та втілювати на практиці стратегічні пріоритети.

Хоча у новій владі спостерігався брак політичної волі модернізувати країну за європейськими стандартами, а до євроінтеграції здебільшого ставилися як до засобу маневрування в міжнародному політичному полі, але все-таки експерти помітно підвищили оцінки ефективності забезпечення реалізації курсу України на зближення з Європою. Зокрема, понад половина опитаних у цілому позитивно оцінила дії органів виконавчої влади і кадрове забезпечення. Щодо забезпечення підтримки європейського вибору українською громадськістю та міжнародною спільнотою, то майже 90% експертів позитивно оцінили зусилля в цій царині (рис. 6). Практично не знайшлося серед респондентів тих, хто покладає провину за гальмування процесу наближення нашої країни до Європи на байдужість до України брюссельської бюрократії (рис. 5).

Європа дійсно не залишилася байдужою до питань євроінтеграції нашої країни, але в цілому реакція на укра-

Рис. 8

Оцінка загрози конфліктогенності через бідність, майнове розшарування населення України

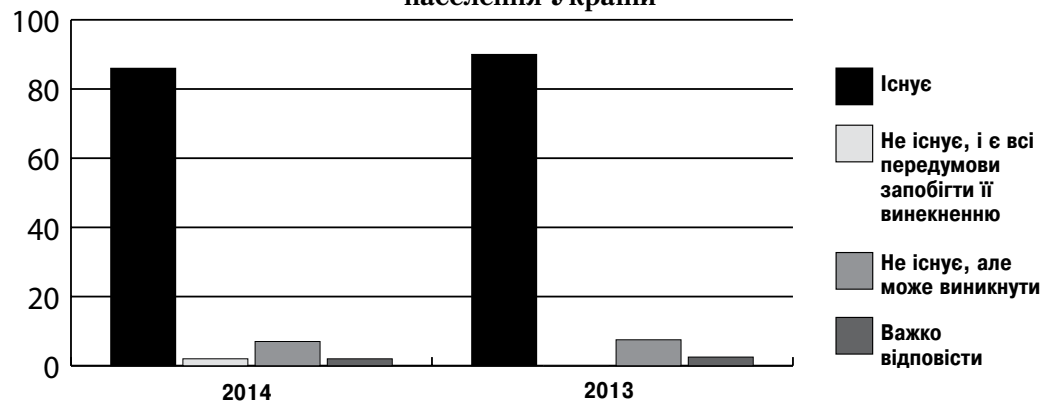

Рис. 9

Оцінка загрози позбавлення (або значного ускладнення) доступу України до ресурсів (насамперед, енергоресурсів)

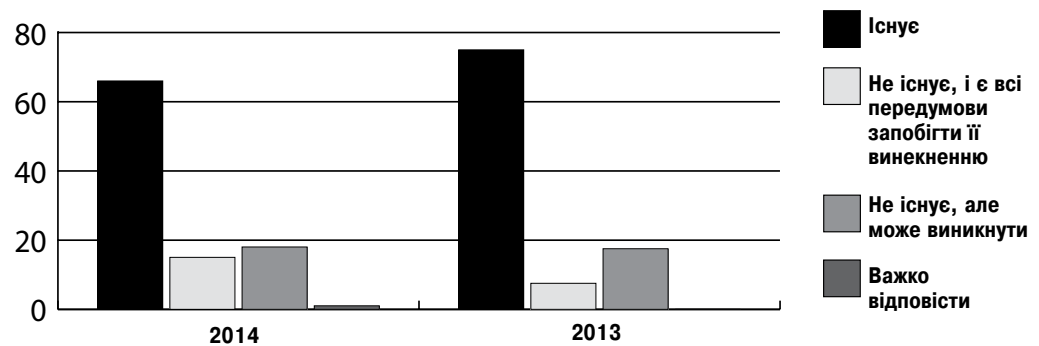
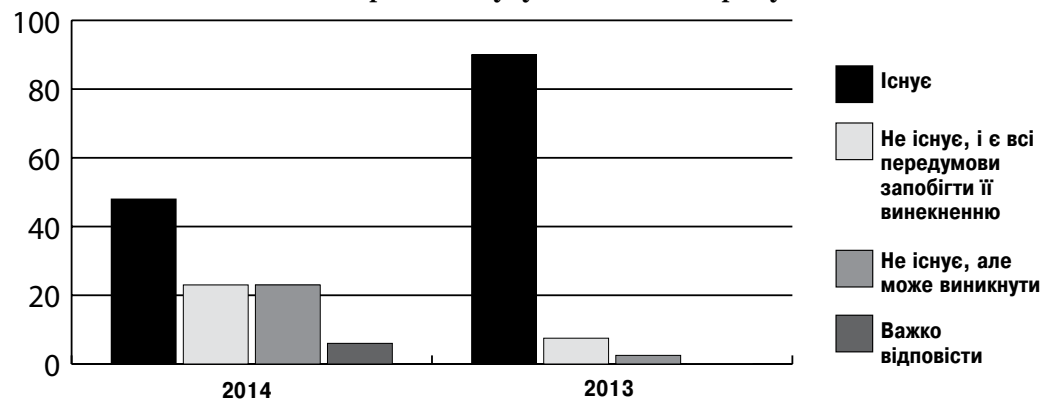

Рис. 10

Оцінка загрози позбавлення (значного ускладнення) доступу України до іноземних ринків збуту вітчизняної продукції

їнські події була неадекватною їхній гостроті та загальноєвропейському масштабу. Як справедливо вважає Дж. Сорос, «Європа повинна прокинутися і усвідомити, що її атакує Росія. Допомогу Україні також слід вважати витратами на оборону країн ЄС. У такий спосіб

зараз обмірковування суми допомоги відходять на другий план. Якщо міжнародні можновладці виявляться безсилями постати з вражаючою програмою допомоги у відповідь на дійову програму українських реформ, нова Україна, вірогідно, зазнає поразки, Європа

залишиться на самоті перед обличчям російської агресії та буде змушена відмовитися від цінностей та принципів, на яких було засновано Європейський Союз. Це було б невірною втратою»⁵.

⁵ George Soros A New Policy to Rescue Ukraine. <http://www.nybooks.com/articles/>

Рис. 11

Оцінка загрози втягування України у збройні конфлікти на території сусідніх країн

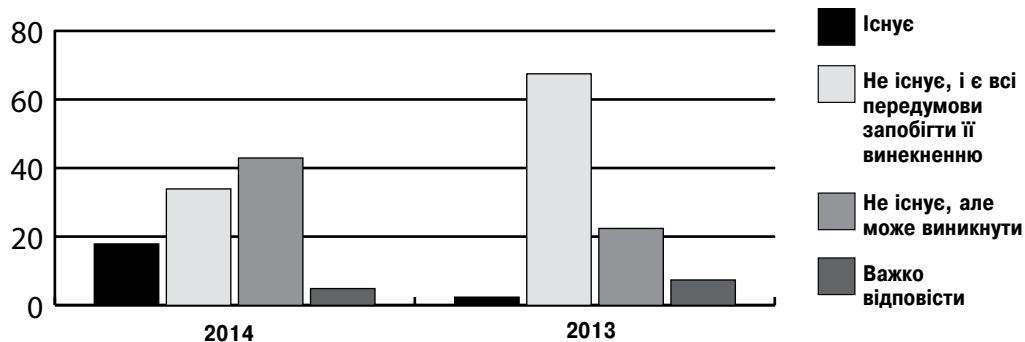
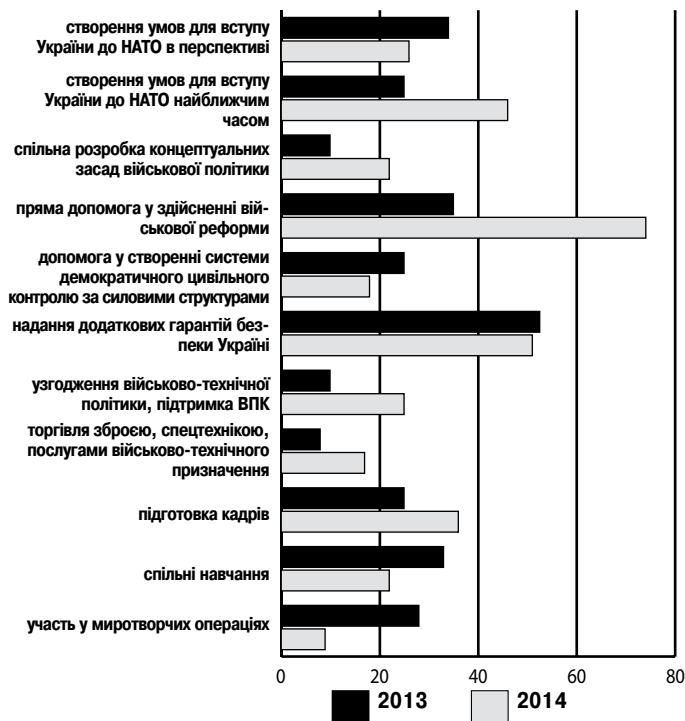

Рис. 13

Оцінка ефективності забезпечення реалізації курсу України на співробітництво з НАТО за окремими параметрами

У 2014 р. ЄС явно недостатньо зробив для допомоги Україні у розв'язанні найгостріших проблем, що заважають не тільки перспективам її європейської інтеграції, а й самому існуванню держави (рис. 7, 8), хоча й сприяв деякому пом'якшенню гостроти двох із них – доступові до енергоресурсів (рис. 9) та збутові

archives/2015/feb/05/new-policy-rescue-ukraine/

української продукції на європейському ринку (рис. 10). На жаль, як зазначив Дж. Сорос, «Європа, здається, не знає, що непрямим шляхом атакована Росією, і продовжує «бізнес як зазвичай». Вона ставиться до України, як і до інших держав, що просто потребують фінансової допомоги, і навіть не так серйозно, як до важливих для стабільності євро країн, на кшталт Греції

чи Ірландії»⁶.

У порівнянні з ЄС, вплив НАТО на Україну в умовах російської агресії був мізерним (рис. 1). Наша країна зробила символічний крок назустріч Альянсу, відмовившись 23 грудня 2014 р. від позаблокового статусу. Як вказувалося в пояснювальній записці до поданого президентом до Верховної Ради законопроекту, «Агресія Російської Федерації проти України, незаконна анексія нею Автономної Республіки Крим, ведення проти нашої держави так званої «гібридної війни», збройне втручання у східних регіонах України, постійний військовий, політичний, економічний та інформаційний тиск з боку Росії зумовлюють необхідність пошуку більш дієвих гарантій незалежності, суверенітету, безпеки і територіальної цілісності України»⁷.

Зволікання з цим кроком протягом майже року можна пояснити, мабуть, небажанням дратувати зайвий раз Москву (чого прагнув і Брюссель). Жодної реальної масштабної військової допомоги для відсічі російській агресії НАТО не надав, як і будь-яких позитивних сиг-

⁶ Там само

⁷ <http://www.pravda.com.ua/news/2014/12/23/7052990/>

налів щодо членства України в Альянсі. Навіть «бізнес як зазвичай» – у рамках традиційної Річної національної програми (РНП) співробітництва з Альянсом⁸ – відбувався за відсутності формально затвердженого документа. Проекти Указу Президента України та Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2014 р. в березні того ж року було повернуто до МЗС України у зв'язку зі зміною складу Кабінету Міністрів України, а також принципово новою внутрішньо- та зовнішньополітичною ситуацією. Проект РНП-2014 доопрацьовано МЗС України за участі Комісії з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору з урахуванням особливостей співпраці в умовах збройної агресії Російської Федерації проти нашої держави. Зокрема, НАТО розробив додаткові механізми інтенсифікації співпраці в усіх сферах, а також збільшив фінансування практично всіх програм співробітництва з Україною. Цей проект, схвалений Кабміном України 2 вересня 2014 р., мав актуальність, оскільки 4-5 вересня у Великій Британії відбувся саміт НАТО, у рамках якого пройшло засідання Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав і урядів. У Брюсселі схвалили створення чотирьох Фондів для допомоги Україні, однак у 2014 р. їх діяльність не розпочалася. Так і не з'явився указ президента про РНП-

⁸ Проекти Указу Президента України та Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2014 рік розроблено Міністерством закордонних справ України у 2013 р., узгоджено на засіданні Уряду і представлено на розгляд В. Януковичу 17 січня 2014 року.

Рис. 13

Оцінка ефективності забезпечення реалізації курсу України на співробітництво з НАТО за окремими параметрами

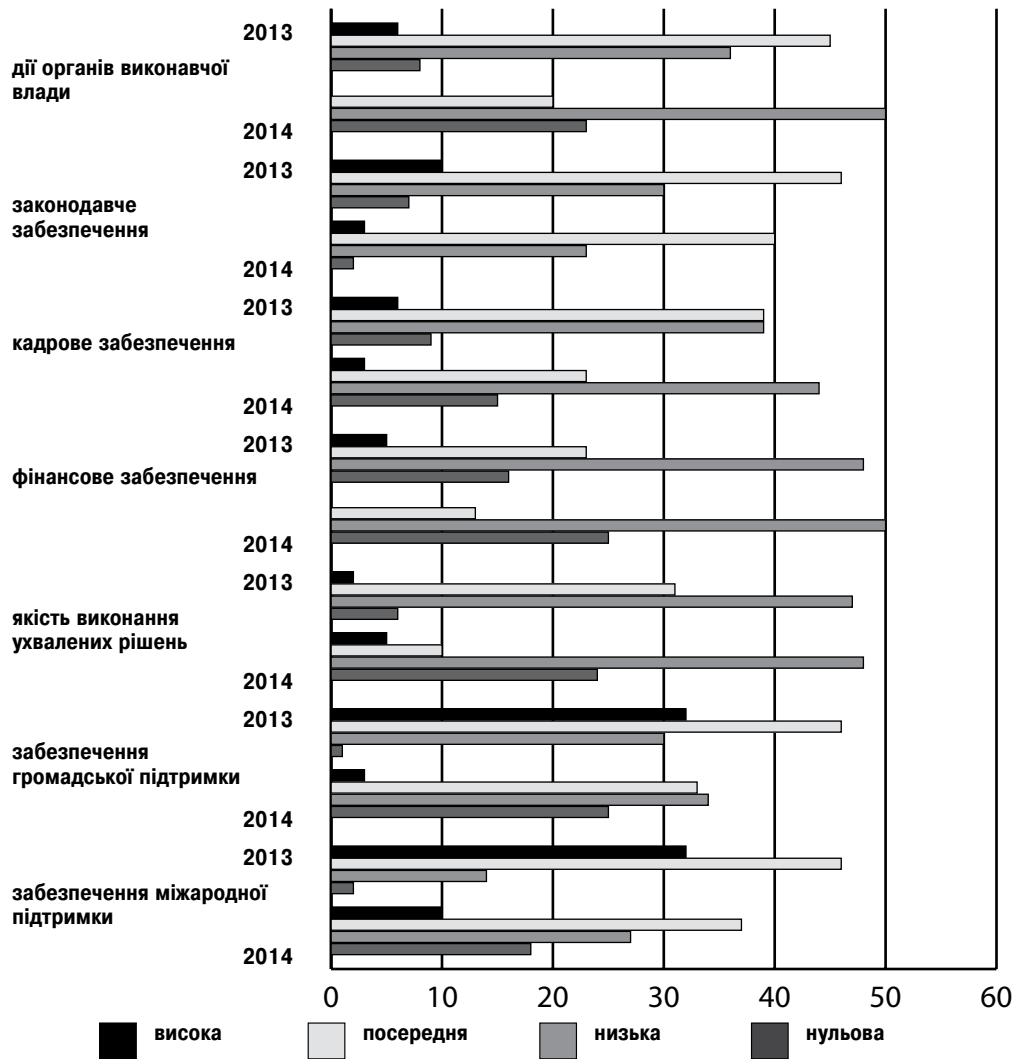
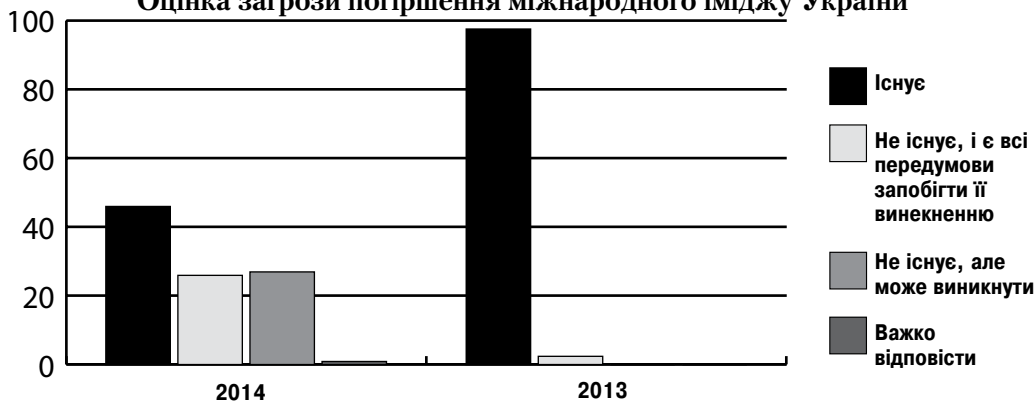

Рис. 14

Оцінка загрози погіршення міжнародного іміджу України

2014.

На тлі млявої реакції НАТО на війну РФ проти України та підкреслену

принципову позицію Альянсу стосовно піклування виключно про безпеку країн-членів (що створює

додаткові загрози Україні — рис. 11), дещо змінилися експертні оцінки співпраці з Брюсселем (рис. 12). Визна-

чаючи пріоритети України у її співпраці з НАТО, абсолютна більшість експертів наполягала на необхідності прямої допомоги з боку Альянсу у здійсненні військової реформи, близько половини — на потребі надання додаткових гарантій безпеки нашій країні та створенні умов для вступу до Альянсу найближчим часом.

Ефективність забезпечення реалізації курсу України на співробітництво та зближення з НАТО, за експертними спостереженнями, демонструє певну оптимістичну динаміку. Зокрема, у цілому позитивно оцінено дії органів виконавчої влади та законодавче забезпечення. Проте низькою або навіть нульовою переважна більшість експертів вважає фінансове та кадрове забезпечення і, що особливо бентежить, якість виконання ухвалених рішень. Безсумнівною в очах експертів виглядає урядова підтримка євроатлантичних прагнень України (рис. 13). Вимушеною з боку офіційного Києва є неодноразово задекларована позиція про відсутність у нього амбіцій щодо членства в НАТО, принаймні у найближчі 5 років — адже загроза погіршення міжнародного іміджу країни знизилася, утім не зникла (рис. 14). Зволікання в питаннях як європейської, так і євроатлантичної інтеграції України, втрата ініціативи й темпу просування до реалізації цих цілей може призвести до іміджевих втрат, які, у свою чергу, знизять шанси на успіх.

Олександр ПОТЕХІН,
доктор історичних наук,
головний науковий співробітник відділу теорії та методології всесвітньої історії
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»